

הרב בניהו ריין

מח"ס דברי בניהו
ירושלים

בדין קינוח כשיכול לקנח ביד שמאל רק באצבע האמצעית

לכבוד היקר והנעלה ה"ה שלמה הכהן
רבינוביץ נ"י.

בדבר שאלתו באדם שלא יכול לקנח ביד שמאל בכל האצבעות, ורק יכול באצבע האמצעית, האם עדיף שיקנח ביד ימין, או ביד שמאל באצבע האמצעית.

תשובה: איתא בגמרא ברכות (סב.) מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל, אמר רבא מפני שהתורה ניתנה בימין, שנאמר מימינו אש דת למו, רבה בר חנה אמר מפני שהיא קרובה לפה, וברש"י שם בד"ה שקרובה לפה. רגילין להושיטה לפה, ורבי שמעון בן לקיש אמר מפני שקושר בה תפלין, רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמראה בה טעמי תורה, כתנאי רבי אליעזר אומר מפני שאוכל בה, ר' יהושע אומר מפני שכותב בה, ר"ע אומר מפני שמראה בה טעמי תורה. חזינן שיש עדיפות שאם בא לקנח יקנח ביד שמאל ולא ביד ימין מכמה טעמים הנ"ל. והנה דנו הפוסקים האם גם אשה יש לה ליזהר בזה. וכתב המחזיק ברכה (סימן ג אות ט) אשה נמי לא תקנח בימין מר וקציעה. וכתב עליו ואינו מוכרח להחמיר עליה דעלובה אשה אתמר בה (נדה יג.) כל היד המרובה, ואמרו עלה (שבת קמב.) חמת מלאה וכו' ע"ש. וראיתי בספר מנחת אהרן (כלל ד אות ט) שהביא לדברי החיד"א הנ"ל. וכתב עליו ואני בעניי לא זכיתי להבין חיליה דמר לדחות דברי המור וקציעה, שהרי בין למ"ד דטעמא מפני שאוכל בה, או מפני שהתורה ניתנה בימין מהני טעמי אין מקום לחלק בין איש לאשה דשניהם שוים, אמת דלא שייכא בקשירת תפלין או להראות טעמי התורה, מאי נ"מ דל מהכא הני טעמי בגין דליתנהו, הרי נשאר בדינו הנך טעמי דמיחייבו גם הני נשי

ומהיכא תיתי לפטרם, שהרי בכל מצות התורה השה הכתוב אשה לאיש לבד במ"ע שהזמן גרמא, מנ"מ שאמרו כל היד המרובה לבדוק, משום דקתני בתריה ובאנשים תקצץ משו"ה קתני הכי, ואם היא חמת מלא צואה, המפני זה גריעא כחה לכבד את בוראה, הוא בראה הוא יצרה, וגם היא היתה בכלל ישראל בעת מתן תורה, דכתיב כה תאמר לבית יעקב ותגד לבית ישראל וכו', וכמאמר חז"ל, ואשר לפקוד צדקו דברי המור וקציעה שגם האשה תזהר מלקנח בימין עכ"ל.

(ב.) וראה עוד בספר פקודת אלעזר (סימן ג) שהעתיק את כל דבריו להלכה בד"ה בספר מנחת אהרן ע"ש. וראה עוד בספר יפה ללב ח"א (סימן ג אות יד) שהביא את דברי המחזיק ברכה הנ"ל, וכתב עליו ולא זכר להרב עולת תמיד דס"ל כהרב מור וקציעה אף באשה צריכה לקנח דוקא בשמאל ולא בימין, וציין שם לספר המאיר לארץ (ס"ק סד) שכתב על דברי הגמרא בברכות (סב.) הנ"ל רי"א מפני שכותב בה וז"ל, ובמסכת דרך ארץ רבה (סוף פרק ז) גרס מפני ששותה בה ונראה שהוא ט"ס עכ"ד, ומצאתי תנא שמסייע ליה בזה הוא שמחת יהודה נאגר זצ"ל בפירושו לשם, אך לא האיר אל עבר פניו שבאבות דר"נ (סוף פ"מ) גרסין מפני שאוכל ושותה בה עכ"ל. ומתבאר מדבריהם שלפי הטעמים או שאוכל בה או שאוכל ושותה בה, שייך גם בנשים באיסור לקנח בימין, וכמבואר בדברי המור וקציעה ושלא כדברי המחזיק ברכה הנ"ל ודו"ק.

(ג.) וכן ראיתי במאמר מרדכי (סימן ג אות ט) שכתב וז"ל, לא יקנח בימין כתב המחזיק ברכה בשם הרב מור וקציעה דאשה נמי לא תקנח בימין וכתב עליו דאינו מוכרח להחמיר

אחרת שגם בנשים יש להם ליזהר לקנח בשמאל ולא בימין. חזינן מדברי האחרונים הנ"ל דבהיות ויש כמה טעמים שנאמרו בגמרא במסכת ברכות (סב.), והם שייכים גם באשה לכן גם באשה צריכה ליזהר שלא תקנח בימין אלא בשמאל כמו באיש.

ה). והנה כתב השל"ח במסכת חולין סוף ענין קריאת שמע דלילה והשכמה דכשמקנח ביד שמאל טוב להזהר שלא ישתמש בשעת הקינוח באצבע האמצעית שכורך עליה הרצועה של תפלין, והביאו המג"א (סק"ח). וכן הא"ר. ובשו"ע הרב (סעיף טו). ובכף החיים סופר (אות כג). וכן כתב הבא"ח (פרשת ויצא אות יד) וז"ל, אסור לקנח באצבעות ימין מפני שקושר בהם תפלין, אלא יקנח באצבעות שמאל כי שם אינו כורך התפלין על אצבעותיו אלא על זרועו, ולכן יזהר שלא יקנח באצבע שכורך עליה שלש הכריכות והיא נקראת אמה, אלא ישימיט אצבע זו ויקנח בשתיים האחרונות, ואם אי אפשר לו בכך מחמת רוב הלכלוך שאינו מתקנח בשתיים לבדם היטב, אז יקנח גם בכל אצבעותיו גם בזו. חזינן דלענין אצבע שכורך עליה התפלין יש רק ענין זהירות ואם ניתן בכך, אמנם באופן שלא ניתן והיינו שיש לכלוך גדול וצריך גם להעזר בה יקנח גם בה. וא"כ לנידון דידן שחזינן שיש הרבה טעמים שלא יקנח ביד ימין עד שאף בנשים אמרינן הכי אף שלא שייכות בהנחת תפלין, מ"מ גם הם יקנחו ביד שמאל ולא בימין, לכן כאשר יש לו ב' אפשרויות או לקנח בימין או לקנח באצבע שביד שמאל שכורך עליה התפלין, יש לקנח בה ולא לקנח ביד ימין שיש בה כמה טעמים שלא לקנח בה כלל.

ו). והנה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז (סימן ב שאלה ב) כתב לענין קינוח בנייר בימין שהגאון ר"ז פתח פיתחא להיתרא שכתב במהדורא בתרא (סימן ג סעיף ט) ומי שאינו אסטניס ומקנח באצבעותיו ממש לא יקנח ביד ימין אלא בשמאל וכו', דון מינה מי שאינו אסטניס ואינו מקנח באצבעותיו אלא בנייר כבזמנינו מותר

עליה דעלובה אשה איתמר בה כל היד המרבה ואמרו עליה חמת מלאה וכו'. ולענ"ד אין זה מספיק לדחות דברי הרב מור וקציעה שהם נראים דברים פשוטים וברורים דשפיר יש לחלק בין בדיקה דהתם לקינוח דהכא, דעכ"פ התם אין שם טינופת ממש וזה ברור, ונהי דקצת מהטעמים שהוזכרו בש"ס לשלא יקנח בימין לא שייכי באשה, מ"מ הרי קצתם שייכי בה, והלכך גם היא תהיה נזהרת (דברי מרדכי). עכ"ל ע"ש. חזינן דיש לפסוק כדברי הרב מור וקציעה דגם נשים יש להם ליזהר ולא לקנח את עצמם ביד ימין.

ד). עוד כתב שם וז"ל, ד' טעמים נאמרו בזה ואחד מהם מפני שקושר בה התפלין ולכאורה קשה שהרי לעיל (סימן ב) מבואר בדין קשירת המנעל דקושר תחלה מנעל שמאל מפני שהשמאל חשוב לענין תפלין, וכמבואר שם בש"ס ובתוס', והתירוצ' בזה מבואר לענ"ד דיש לנו ב' מעלות לענין תפלין אחד בשמאל, ואח"כ בימין, בשמאל ששם מניחין וקושרין התפלין. והב' בימין שבה מניח וקושר התפלין על השמאל, ומשו"ה ראו חז"ל לחלק לכל אחד מעלה כפי הראוי והדומה לה למעלה וחשיבות שבתפלין, ומשו"ה בקשירת מנעל שקושרין שם הרגל מקבל הפעולה, ראו חז"ל לחלק מעלה לשמאל כי היכי שחשובה לענין תפלין שמניחין על השמאל, אבל הכא גבי קינוח שהיד היא הפועלת ראו לחלק כבוד לימין כמו שחשובה לענין תפלין שבה קושר התפלין כנ"ל, ברור מילתא בטעמא, ויהי כמשלש חדשים הגד הוגד לי שהרב מהרש"א הרגיש בה בחידושי אגדות וכתב דבר כיוצ"ב והנאני עכ"ד ע"ש. וכן פסק בערוך השלחן (אות ח) שגם אשה צריכה ליזהר בזה דכמה טעמים שייכים גם לה. וכ"כ הבא"ח פרשת ויצא שנה א (אות יד) שגם הנשים שאין להם תפלין ירגילו עצמן לקנח בשמאל ולא בימין, כי יש עוד טעמים לדבר זה דשייכי גם בהם ע"ש. וכ"כ בכף החיים סופר שהביא את דברי המחזיק ברכה הנ"ל, וכתב אבל הבא"ח העלה

ולהביא כלי עם מים וניירות ולקנחו כדבעי גם כשמקנחים אותו ביד שמאל. ומ"מ המיקל לקנח ביד ימין בנייר יש לו על מה לסמוך אבל מ"מ עדיף וטוב להרגיל עצמו לקנח ביד שמאל גם כשמקנח בנייר מהטעמים הנ"ל וה"ה האשה ג"כ תזהר לקנח עצמה ביד שמאל וכמבואר לעיל.

ועכ"פ נראה שבאופן שיש לו ב' ברורות או לקנח באצבעות של יד ימין או לקנח באצבע אמצעית של יד שמאל שכורך בה התפלגין, יש להעדיף לקנח בה מאשר ביד ימין שיש בו עוד כמה טעמים להעדיף את חשיבותה גם על אצבע שכורך עליה תפלגין וכנראה כן מדעת הבא"ח ועוד.

לסיכום:

א. יש להשתדל בין האיש ובין האשה לקנח עצמם ביד שמאל אף שמקנחים עצמם בנייר כמבואר לעיל. ומ"מ המיקל לקנח בימין בנייר יש לו על מה לסמוך היכא שאם יקנח ביד שמאל לא יתקנח אותו מקום טוב. אמנם פשוט שיוכל אדם להרגיל עצמו לקנח ביד שמאל בנייר והכי עדיף לצאת ידי הפוסקים שכתבו שאין לחלק בין מקנח בידו או בנייר.

ב. באופן שיש לו ב' אפשרויות או לקנח באצבעות של יד ימין או באצבע אמצעית שהיא אמה שכורך עליה התפלגין, יש להעדיף שיקנח ביד שמאל ולא ביד ימין שיש כמה וכמה טעמים על חשיבותה, ולכן בגלל ריבוי הטעמים יש להעדיף לקנח ביד שמאל אף אם היא האצבע שכורך עליה התפלגין. עיין בא"ח פרשת ויצא (אות יד). ובכף החיים סופר (אות כג). ובשו"ע הרב (סעיף טו).

לקנח אף ביד ימין, אמנם בקיצור שו"ע (סימן ד) בפאת השלחן כותב להשיג על דבריו וכתב, דלא ידע מנא ליה הא הרי לפי פשיטות הענין נראה שגם במקנח בנייר וכדו' לא יקנח בימין ע"ש. וכתב עליו בציץ אליעזר דר"ז אינו יחיד בזה, אלא גם היעבץ בסדרו כתב כן, וכן באשל אברהם מבוטשטש כותב כן מדעת עצמו, ולכן סיים נלענ"ד דשפיר יש מקום להתיר בזמנינו הקינוח ביד ימין ומוטב לקנח ביד ימין מאשר ביד שמאל והקינוח לא יהא כדבעי עכ"ד ע"ש. וכן ראיתי בקצות השלחן (סימן ד סק"ג) ובכדי השלחן שם. שכתב שכל הקפידא דוקא אם מקנח בידיו אבל בנייר שפיר אפשר לקנח גם בימין.

ז. אמנם עיין בכף החיים סופר (סימן ג אות כב) שכתב לא יקנח בימין ואפילו כשמקנח בנייר וכדומה לא יקנח בימין, פאת השלחן על קיצור שו"ע בשולי היריעה ודלא כדמשמע בשו"ע הרב שם (סעיף ט) ע"ש. גם נראה לענ"ד לפי הטעמים שנזכרו בגמרא א. רבא אמר מפני שהתורה ניתנה בימין, וכן לטעם של ר"ש בן לקיש שאומר מפני שקושר בה תפלגין, וכן לטעם רב נחמן בר יצחק שאומר מפני שמראה בה טעמי התורה נראה שאין לחלק בין אם מקנח בנייר או בידו, כיון שיש לה כבוד שהתורה ניתנה בימין וכן שקושר בה את התפלגין על יד שמאל וכן שמראה בה טעמי התורה זה מראה על חשיבותה ובכל גוונא אין לקנח ביד ימין אף אם מקנח בנייר, וזה נראה סברת הרב פאת השלחן וכף החיים ועוד. ולכן נראה בנידו"ד שרק בשעת הדחק ויודעת שאם תקנח את הילד ביד שמאל לא יתקנח טוב בכה"ג המיקל לקנח בימין בנייר יש לו על מה לסמוך. אבל נראה דגם את הילד אפשר לקנח ביד שמאל דאפשר להשכיבו על המיטה